

Grekokatolickie cerkwie Warmii i Mazur

Charakterystyczne, wyraźnie odróżniające się od innych monumentalnych budowli swoją architekturą, świątynie wschodnie, zwieńczone kopułami, to zupełnie nowa jakość warmińsko-mazurskich krajobrazów. Pojawiły się one w tym regionie Polski całkiem niedawno, ponieważ najstarsza z nich liczy sobie zaledwie dwadzieścia pięć lat. Jest to grekokatolicka cerkiew pod wezwaniem św. Trójcy w Giżycku. Prócz tej świątyni, od podstaw na Warmii i Mazurach wierni Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego (*Української Греко-Католицької Церкви*) wznieśli jeszcze siedem innych; kilka znajduje się w trakcie budowy. Nie oznacza to jednak, że stan posiadania Kościoła Grekokatolickiego tutaj ogranicza się jedynie do wspomnianych obiektów, ponieważ znacznie więcej cerkwi to albo adaptowane dawne kościoły czy klasztory ewangelickie, albo przebudowane na potrzeby kultu obiekty o charakterze przemysłowym.

Pojawienie się na terenach Polski północno-wschodniej nowego typu architektury sakralnej to także znak czasu. Obok tradycyjnie gotyckich i barokowych świątyń pojawiły się tutaj obiekty sakralne nawiązujące w swych rozwiązaniach architektonicznych do wschodnich cerkwi tradycji bizantyjskiej. Jest to widoczne na zewnątrz niejako podkreślenie wielokulturowości regionu, w którym obok siebie mieszkają przedstawiciele wielu narodowości, religii i kultur. Obecny skład etniczny krainy jest zupełnie odmienny od tego, jaki ukształtował się w tym miejscu na przestrzeni wieków i istniał niemal do zakończenia II Wojny Światowej. Zmiany na mapie politycznej Europy Środkowej, przesiedlenia i migracje ludności znalazły swoje odzwierciedlenie także i w zmianach zachodzących na Warmii i Mazurach.

Ukraińcy na Warmii i Mazurach

Pojawienie się ludności ukraińskiej w wyludnionej w wyniku wojny i działań powojennych Krainie Wielkich Jezior związane jest bezpośrednio z represjami dokonywanymi przez rządzący reżim na mniejszościach narodowych.

Bezpośrednio po zakończeniu II Wojny Światowej państwo kierowane twardą ręką przez „generalissimusa” Józefa Stalina postanowiło nadal realizować swoją politykę tworzenia „sprawiedliwych”, jednonarodowych społeczeństw, osiłą których była Moskwa. Na własnym przykładzie odczuli to chociażby Tatarzy krymscy, których stalinowski reżim wysiedlił w ciągu kilku tygodni z ojczyścgo półwyspu. Podobny los spotkał również wiele narodowości zamieszkujących tereny dawnego ZSRR. Doświadczyli tego także Polacy, siłą wywożeni w odległe rejony Syberii, czy Niemcy przepędzeni z Prus Wschodnich.

Myliłby się jednak ten, kto uważałby, że wysiedlenia to wyłącznie kremlowska specjalność. Kraje satelickie także korzystały ze sprawdzonego już w praktyce wzorca. Między innymi i polska powojenna komunistyczna administracja. Są to może nieco wstydlive stronicie polskiej historii, niemniej fakty pozostają faktami i należy o nich pamiętać, chociażby dlatego, aby białe plamy niezbyt chlubnej przeszłości zostały zapisane i w należyty sposób wyjaśnione.

Wykorzystując polityczne i społeczne zamieszanie, które powstało w wyniku działań wojennych (szczególnie w Europie Środkowej) władze Polski postanowiły rozprawić się z problemem mniejszości narodowych, a szczególnie mniejszości ukraińskiej. Pretekstów było wiele: śmierć w niejasnych okolicznościach generała Świerczewskiego, działalność Ukraińskiej Powstańczej Armii, a wcześniej likwidacja na Lwowskim pseudosoborze w marcu 1946 r. Ukraińskiego Kościoła Grecko-Katolickiego, postrzeganego przez władze ZSRR jako instytucji o charakterze niezależnym i narodowym, otóż bardzo niepożądaney w tworzonym na siłę ateistycznym społeczeństwie.¹

Wysiedlanie Ukraińców z terenów powojennej Polski południowo-wschodniej rozpoczęło się w połowie kwietnia 1947 r. (Świerczewski zginął 28 marca 1947 r.).² Wysiedleńcy trafiali w głównej mierze do opuszczonych wsi w zachodniej i północno-wschodniej Polsce, z których wcześniej polsko-sowiecka władza usunęła niemieckich i mazurskich autochtonów.

¹ Kalendarz Błahowista 2006, Górowo Haweckie, 2006, *Львівський псевдо-собор 1946 та насильна ліквідація Української Греко-Католицької Церкви*, str.116-129. Błahowist, nr 3 (183), 2006, Górowo Haweckie, o. Ярослав Москалик, *Минуло 60 років від ліквідації Греко-Католицької Церкви*; Богдан Тхір, *Собор і ліквідація УГКЦ*, str. 3-4.

² Akcja Wisła 1947, Warszawa – Kijów 2006, 19 kwietnia 1947, b.m.w. Rozkaz Nr 001 gen. Stefana Mossora dotyczący sformowania GO „Wisła” i zadań dla podległych oddziałów, str. 79-87.

„Na ziemiach zachodnie i północne Polski transporty z ludnością ukraińską systematycznie napływały do 15 sierpnia 1947 roku. Do tego dnia osiedlono ogółem 33.154 rodziny, czyli 140.662 osób. Najwięcej znalazło się ich w województwie olsztyńskim – 55.089 osób, a następnie w szczecińskim – 48.465, wrocławskim – 21.237, poznańskim – 8.042, gdańskim – 6.838 i białostockim – 991 osób (39). Po 15 sierpnia nadal, lecz nieregularnie, przybywały transporty z deportowaną ludnością ukraińską. Wiadomo, że we wrześniu i październiku z pow. Hrubieszów i Tomaszów Lubelski wysłano 4 transporty liczące 919 osób (40). Przymusowe przesiedlenia Ukraińców miały miejsce także w latach następnych. Mając powyższe na uwadze oraz liczbę osób osadzonych w Jaworznie, można przyjąć, że w ramach akcji „Wisła” na ziemiach zachodnie i północne Polski deportowano około 150 tys. osób.”¹

Nowe miejsca osiedlenia często ledwo nadawały się do zamieszkania. Ogołocone wcześniej przez szabrowników, zasiedlone przez osadników „za Buga” stanowiły mało atrakcyjne miejsca do zamieszkania na stałe. Jednak polityczne realia w pierwszych latach po wojnie były takie, że o powrotach nie mogło być mowy. Zresztą nie bardzo było do czego wracać, ponieważ wiele rodzinnych wsi już zostało spalonych, a w innych zamieszkali polscy osiedleńcy.

„Przywiezionych Ukraińców władze osiedliły przede wszystkim na wsi. Jedynie na podstawie zachowanych szątkowych danych można przyjąć, że około 10 procent ludności ukraińskiej osiedlono w miastach. Wynika z tego, że około 90 procent Ukraińców osiedlono na wsi, z czego, według danych szacunkowych, ponad 80 procent w gospodarstwach indywidualnych, około 10 procent w majątkach państwowych w charakterze robotników rolnych i około 5 procent w majątkach parcelacyjnych, a pozostałych jako robotników leśnych itp. Zaznaczmy, że na początku akcji „Wisła” ludności ukraińskiej przydzielano głównie gospodarstwa indywidualne, a później, gdy zaczęło ich brakować, umieszczano ją w majątkach parcelacyjnych i Państwowych Nieruchomościach Ziemiach.

Po osiedleniu ludności ukraińskiej władze centralne zorientowały się, że rozmieszczono ją niezgodnie z wcześniej opracowaną instrukcją MBP. Władze terenowe przy zasiedlaniu powiatów kierowały się przede wszystkim chłonnością osadniczą poszczególnych gromad. Najczęściej rozmieszczano rodziny ukraińskie w ten sposób, że poszczególnym wójtom przydzielano

¹ Roman Drozd. Akcja „Wisła” – deportacja ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnie i północne Polski w 1947 roku, <http://www.transodra-online.net/pl/node/1413>

odpowiednią ilość rodzin do osiedlenia według własnego uznania, dając im wolną rękę w przenoszeniu ich z jednej wsi do drugiej. W województwie szczecińskim głównym kryterium rozmieszczania rodzin ukraińskich było posiadanie przez nie inwentarza żywego. Rodziny, które go miały, kierowano do gospodarstw indywidualnych, a rodziny bez niego umieszczano w majątkach Państwowych Nieruchomości Ziemskich (PNZ). Taki sposób osiedlania w konsekwencji doprowadził do złamania pozostałych zasad rozmieszczania Ukraińców. Nic więc dziwnego, że w jednej wsi znalazły się rodziny zaliczane do grupy „A”, „B” i „C”. Również nie przestrzegano zakazu rozmieszczania rodzin ukraińskich w strefach: 50 km od granic lądowych, 30 km od granic morskich i miast wojewódzkich oraz 10 km od zachodniej granicy Polski z 1939 roku.

W niektórych powiatach przekroczono 10 procent udział Ukraińców do ogółu mieszkańców. W województwie olsztyńskim przekroczono go w skali całego województwa (11,6 procent) oraz w powiecie iławeckim (41,2 procent), braniewskim (35,2 procent), węgorzewskim (35,1 procent), pasłęckim (25,7 procent), bartoszyckim (20,6 procent), kętrzyńskim (18,2 procent), giżyckim (12,4 procent), morąskim (12,1 procent) i lidzbarskim (11,2 procent). W województwie szczecińskim w powiecie człuchowskim odsetek ten wynosił 20,8 procent, w miasteckim – 13,6 procent i bytowskim – 10,3 procent, a w województwie wrocławskim w powiecie lubińskim (14,1 procent) i średzkim (10,1 procent). Szczególnie wysokim odsetkiem Ukraińców odznaczały się niektóre gminy. Na przykład w powiecie węgorzewskim w gminie Banie Mazurskie wyniósł on 71 procent, Kutry – 64 procent, Budry – 50 procent i Węgorzewo – 45 procent. Na 92 wsie w tym powiecie, aż w 57 przekroczono 40 procent odsetek Ukraińców do ogółu ich mieszkańców (44), a niektóre z nich w całości zostały zasiedlone ludnością ukraińską. Zaznaczmy, że podobnie przedstawiała się sprawa i na innych terenach.”¹

W pierwszych latach po wojnie jednak ukraińskim wysiedleńcom nie tak bardzo doskwierała bieda materialna, jak duchowa. Ludność, bardzo przywiązana do swojej Cerkwi Grecko-Katolickiej i swoich duszpasterzy, nie mogła odnaleźć się w nowej sytuacji. Brakowało jej świątyń z ikonostasami, śpiewów liturgicznych w swoim języku i tej szczególnej atmosfery, jaka mogła wytworzyć się tylko w gronie współwyznawców.

¹ Roman Drozd. Akcja „Wisła” – deportacja ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne Polski w 1947 roku, <http://www.transodra-online.net/pl/node/1413>

Sytuację na Warmii i Mazurach ratowała duszpasterska działalność ks. Mirosława Ripeckiego, który zaraz po wysiedleniu i przyjeździe do wsi Chrzanowo (nieдалеко Елku) rozpoczął regularną pracę duszpasterską. Był to ewenement nie tylko w skali krajowej. Do Chrzanowa przybywali wierni z odległych nieraz o setki kilometrów miejscowości. Ksiądz Ripecki spowiadał, udzielał ślubów, chrzczył dzieci. Oczywiście, nie odbywało się to bez przeszkód ze strony służb wewnętrznych i Kościoła Rzymsko-Katolickiego.¹

Wszystko uległo zmianie po 1956 r. Już w 1957 zaczęły powstawać pierwsze parafie greckokatolickie, a obsługiwali je księża, także przesiedleni, którzy siłą okoliczności przez pierwsze dziesięć lat po opuszczeniu rodzinnych stron albo pracowali po rzymskokatolickich parafiach jako wikariusze, albo tułali się po kraju imając się różnych zajęć.

Nie wszystkie parafie mogły mieć własne świątynie. Poszcęściło się nielicznym, które zaopiekowały się na ogół mało używanymi i zaniedbanymi kościołami. Tak było na przykład w Dobrym Mieście, Pieniężnie, Oстрыm Bardzie. Inne wspólnoty na ogół korzystały gościnnie z rzymsko-katolickich kościołów. Nie zawsze ta współpraca układała się właściwie i praktycznie każda większa parafia planowała w przyszłości zbudować bądź adaptować do własnych potrzeb oddzielną świątynię.

Przełom nastąpił po 1980 roku. Polityczna odwilż spowodowała, że w wielu miejscowościach województw olsztyńskiego i suwalskiego miejscowa administracja przychylnie odniosła się do prośb wspólnot o pozwolenia na budowę bądź adaptację budynków na cerkwie.

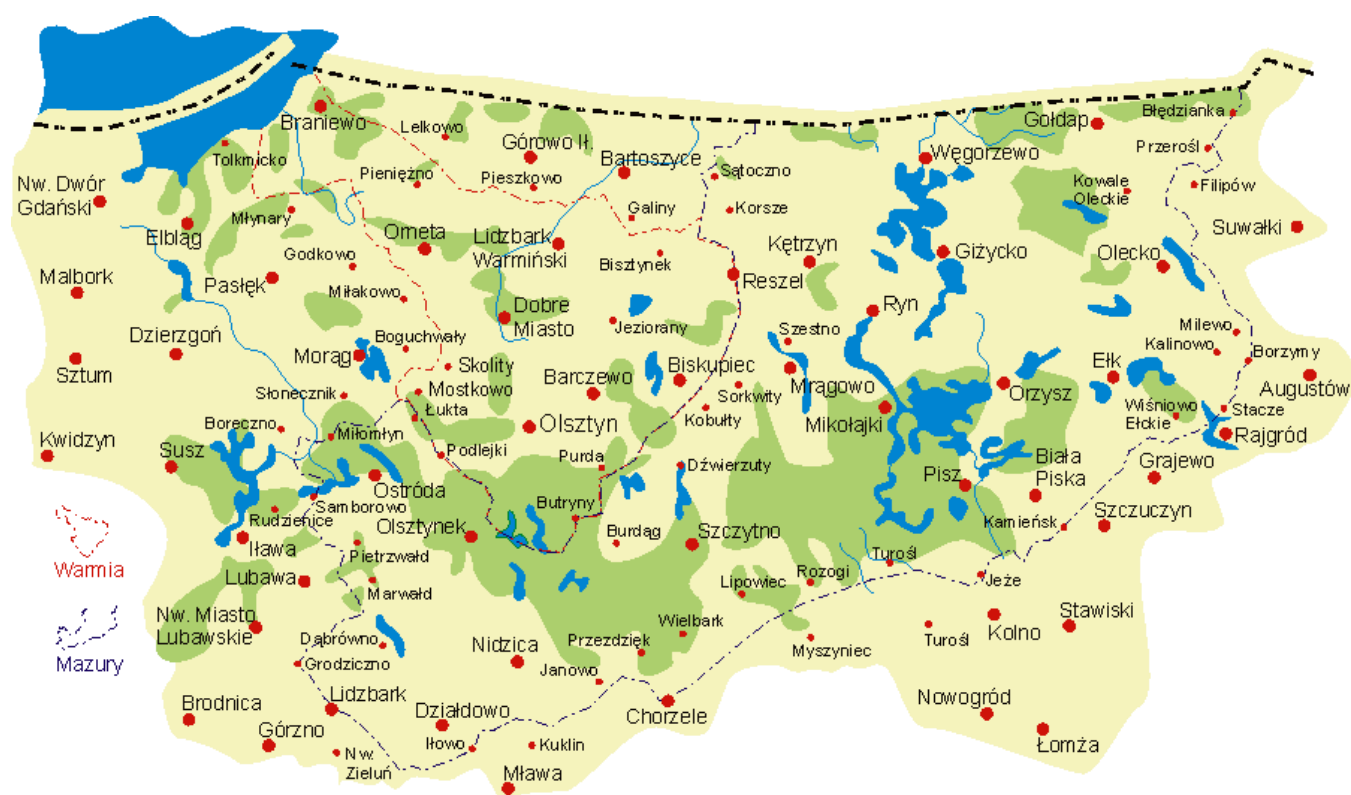
Szczególnie interesująca sytuacja zaistniała w Górowie Іławeckim, gdzie Naczelnik Miasta i Gminy już w połowie 1981 r. zdecydował o sprzedaży grekokatolikom nieużywanego dawnego kościoła ewangelickiego. Zrujnowana świątynia szybko została wyremontowana, a wewnątrz jej ozdobiły ikonostas i freski autorstwa wybitnego malarza ikon prof. Jerzego Nowosielskiego.

Nowe greckokatolickie świątynie pojawiły w wielu miastach Warmii i Mazur stając się ich ozdobą ze względu na szczególną architekturę. Dla przykładu można wymienić tutaj Giżycko, Kętrzyn, Morąg, Olsztyn, Kruklanki, Wydminy, Ostródę, t. j. cerkwie zbudowane w ostatnim dwudziestopięcioleciu.

¹ Kalendarz Włahowista 2005, Górowo Іławeckie, 2005, *проф. Михайло Лесів, Душпастирська і популярно-наукова діяльність о. Мирослава Ріпецького у світлі його листів (1954-1973 рр.)*, str. 93-119.

Wszystkie świątynie należące do parafii greckokatolickich mają ikonostasy, przyozdobione są wyszywanymi ręcznikami, a liturgie i kazania przekazywane są w języku ukraińskim. Tego wszystkiego brakowało wysiedlonym w 1947 roku w wyniku niesławnej akcji „Wisła”.

Warmia i Mazury

mapa: *warmia_mazury.gif*

Parafie i cerkwie greckokatolickie¹

Chrzanowo – Najstarsza na Warmii i Mazurach parafia greckokatolicka, założona, oczywiście nieoficjalnie, bez zgody jakichkolwiek władz kościelnych czy cywilnych, od razu po przybyciu do tej podelckiej wsi przez ks. Mirosława Ripeckiego.

Dawny budynek szkoły, w którym osiedlono ks. M. Ripeckiego. Dzisiaj cerkiew greckokatolicka.

Ksiądz M. Ripecki przybył do Chrzanowa z małżonką oraz grupą parafian z Lisek (województwo lubelskie) późną wiosną 1947 r. Zamieszkał w przydzielonej mu, opuszczonej szkole wiejskiej. W tejże szkole, w jednej z sal urządził kaplicę, a w innych pomieszczeniach mieszkanie i bibliotekę. Pierwszą Mszę św. w swojej kaplicy odprawił 6 lipca 1947 r. i od tego już czasu w każdą niedzielę, święta i dni powszednie odprawiał tutaj liturgie aż do swojej śmierci 29 kwietnia 1974 r. Do 1956 roku była to jedyna miejscowość na Warmii i Mazurach, gdzie regularnie odprawiały się greckokatolickie msze święte.

¹ Większość danych o parafiach oraz cerkwiach przez nie użytkowanych pochodzą z wydawnictwa «Перемиські архієпархіальні відомості. Сзематизм 2007», Przemyśl 2007

Wnętrze cerkwi (domowej) w Chrzanowie.

Do Chrzanowa zjeżdżali się wierni niejednokrotnie z bardzo odległych miejscowości. Jechali wozami konnymi, autobusami, pociągami, rzadko własnymi samochodami. Często przychodzili pieszo, nieraz byli to ludzie w podeszłym wieku. Przyjeżdżali z województwa olsztyńskiego, białostockiego, koszalińskiego, szczecińskiego, zielonogórskiego, rzeszowskiego, nawet wrocławskiego. Przyjeżdżali także inni księża z pomocą i słowami podziwu dla jego niezachwianej wiary księdza Mirosława Ripeckiego w sukces.

Po śmierci księdza parafia trwała nadal. Do dzisiaj msze św. odprawiane są w niedziele i święta. Najbardziej Chrzanowo ożywa na odpust

Kaplica ogrodowa na przycerkiewnym placu w Chrzanowie..

św. Apostołów Piotra i Pawła (lipiec). Msze odprawiane są wtedy przy kaplicy zbudowanej w sadzie naprzeciwko dawnego domu księdza mitrata. Bierze w nich udział do tysiąca wiernych, a celebrują je biskupi Kościoła Greckokatolickiego w Polsce.

Asuny – Parafia istnieje od 1958 r. Od momentu powstania posiada własną świątynię. Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny. Jest to dawny kościół gotycki wybudowany w XV wieku. Wewnątrz mamy wykonane w latach osiemdziesiątych XX wieku: ikonostas i malowidła ścienne.

Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Asunach.

W latach 1949-1952 w świątyni były odprawiane nabożeństwa

Ikonostas cerkwi w Asunach.

rzymskokatolickie. Na terenie parafii prowadzona jest katechizacja dzieci i młodzieży gimnazjalnej w szkole podstawowej w Mołtajnach oraz w szkole podstawowej i gimnazjum w Barcianach.

Bajory Małe – Parafia oficjalnie działa od 1958 r. Posiada własną świątynię

Cerkiew Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Bajorach Małych.

adaptowaną w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku z budynku mieszkalnego. Cerkiew wyposażona jest w ikonostas oraz urządzona zgodnie z potrzebami obrządku wschodniego.

Banie Mazurskie – Świątynia, w której modlą się obecnie grekokatolicy, została zbudowana przez protestantów w XVI wieku. Po II Wojnie Światowej przejęli ją rzymokatolicy i 30 czerwca 1946 r. została ona poświęcona przez ks. Nikodema Masłowskiego. 15 września 1946 r. do Bań Mazurskich przyjechał ks. Włodzimierz Boziuk, który został mianowany pierwszym rzymskokatolickim proboszczem i na tym stanowisku pracował do 1954 r. Wierni obrządku grekokatolickiego wiedzieli, że jest on księdzem grekokatolickim, jednak nie mógł on odprawiać nabożeństw w tym obrządku. Dopiero na Wielkanoc 1954 r. podczas rzymskokatolickiej liturgii pozwolił wiernym zaśpiewać ukraińskie pieśni religijne, co prawdopodobnie stało się przyczyną przeniesienia tego kapłana na inną parafię.

Cerkiew św. Mikołaja w Baniach Mazurskich.

Bartoszyce – Parafia greckokatolicka powstała tutaj w 1982 r. Początkowo wierni modlili się korzystając z gościny parafii św. Brunona. Obecna cerkiew

Cerkiew św. Andrzeja Apostoła w Bartoszycach

urządzona jest w adaptowanym budynku dawnej straży pożarnej się przy ulicy Poniatowskiego. Parafia zakupiła ten obiekt od władz miasta 7 listopada 1996 r. 27 czerwca 1998 r. odprawiono pierwszą mszę świętą.

Wewnątrz świątyni znajduje się ikonostas, ikony do którego zostały wykonane przez Grzegorza Pielecha (koncepcja ikonostasu: ks. Juliusz Krawecki).

Ikonostas bartoszyckiej cerkwi.

Braniewo - Cerkiew Świętej Trójcy mieści się w dawnym kościele zbudowanym w 1437 roku, odbudowanym i przebudowanym w latach 1583-1584 oraz w XVII i XVIII w. W środku znajdują się XVIII-wieczna ambona, ołtarze boczne oraz współczesny ikonostas.

W 1947 roku na teren ówczesnego powiatu braniewskiego w ramach przymusowej Akcji "Wisła" przesiedlono 6680 Ukraińców, w większości grekokatolików. Wtedy stanowili oni 37% mieszkańców powiatu. Zgodnie z założeniami akcji "Wisła" Ukraińców nie wolno było osiedlać między innymi w miastach powiatowych. Stąd w Braniewie po przesiedleniu mieszkało niewielu Ukraińców. Zmieniło się to dopiero w latach 60-tych i 70-tych. Wtedy w Braniewie powstało koło Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Parafia grekokatolicka w Braniewie powstała dopiero w 1992 roku.

Cerkiew Świętej Trójcy w Braniewie.

Cyganek - Budynek cerkwi św. Mikołaja pochodzi z połowy XIV wieku. Z

okresu średniowiecza zachowała się prezbiterialna część kościoła. Nawa

została odbudowana pomiędzy rokiem 1637 a 1647, po katastrofie budowlanej. Wieża poddawana kilkakrotnie remontom, rozebrana została ostatecznie w 1945 roku. Nie odbudowana. Przez dziesiątki lat kościół pełnił funkcję siedziby dziekanów nowodworskich. Z tego okresu zachowane jest bogate wyposażenie. Obiekt przejęty na własność przez Kościół Greckokatolicki w Polsce w roku 2002.

Z cerkwią w Cyganku związany jest ks. Bazyli Hrynyk, wybitna postać Kościoła Greckokatolickiego w Polsce. 14 marca 1952 roku odprawił tutaj pierwszą liturgię św. w miejscowej świątyni.

20 kwietnia 1954 roku ks. B. Hrynyk został aresztowany pod zarzutami ukrywania partyzantów, przebywał w więzieniu 2 lata i 4 miesiące. W czasie jego nieobecności władze komunistyczne zamknęły cerkiew, a na plebanii zakwaterowały rodziny cygańskie. Po powrocie księdza z więzienia trzeba było wystąpić do sądu o oddanie plebanii dla parafii.

Ikonostas - cerkiew św. Mikołaja w Cyganku.

Przebywając w Cyganku, ks. Hrynyk jeździł z posługą duszpasterską wszędzie tam, gdzie byli rozproszeni wierni Kościoła Greckokatolickiego - na Łemkowszczyznę, do Bytowa, Kwasowa (teraz Sławno) oraz Szczecinka. W 1957 roku ks. Hrynyk zaczął odprawiać msze w Gdańsku, gdzie dojeżdżał

motocyklem (WSK 125). W czasie wakacji ksiądz Hrynyk pracował w kościołach w Stegnie, Marzęcinie i Ostaszewie, gdzie nauczał dzieci religii, historii biblijnych, liturgiki i śpiewu cerkiewnego.

Dobre Miasto - Cerkiew św. Mikołaja w Dobrym Mieście to kościół zbudowany w latach 1736 - 1741. W środku znajdują się barokowe ołtarze i współczesny ikonostas. Do 1945 roku mieściła się tam kaplica szpitalna. Od 1957 roku świątynię użytkują grekokatolicy.

W 1947 roku w ramach przymusowej akcji "Wisła" na teren ówczesnego powiatu lidzbarskiego przesiedlono kilka tysięcy Ukraińców, w większości grekokatolików. Celem akcji "Wisła" była asymilacja Ukraińców. Do 1956 roku nie posiadali oni żadnych praw. Komuniści zlikwidowali Cerkiew Grekokatolicką. Nie godzili się nawet na odprawianie mszy w obrządku grekokatolickim w rzymskokatolickich kościołach. Sytuacja ta zmieniła

Dobre Miasto. Cerkiew św. Mikołaja.

się dopiero po 1956 roku. Władza zgodziła się wtedy na odprawianie mszy w obrządku grekokatolickim, między innymi i w Dobrym Mieście.

Dzierzgoń – Cerkiew Zesłania Ducha Świętego. Mieści się w dawnym kościele w kompleksie klasztornym zbudowanym przez zakon Bernardynów-Reformatorów w latach 1693-1724. Świątynia pełniła swoją funkcję do 1832 r., czyli do kasacji zakonów w cesarstwie pruskim. Zabudowania klasztorne zostały wówczas przekazane na szkołę, natomiast świątynię przejęli księża diecezjalni. Służyła ona katolikom niemieckojęzycznym aż do końca II Wojny Światowej. Po wojnie, w latach 1945-1957 kościół ten był sporadycznie użytkowany przez społeczność rzymskokatolicką, a od 1957 przez grekokatolików.

Dzierzgoń. Cerkiew Zesłania Ducha Świętego.

Elbląg - Cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzciciela. Jest to dawna kaplica cmentarna na terenie obecnego parku im. R. Traugutta, niegdyś cmentarza, a nawet kilku cmentarzy. To pozostałość po dużym kompleksie ewangelickiego kościoła pw. św. Anny rozebranego w latach 50 XX wieku. Kościół został rozebrany z niewiadomych przyczyn, ponieważ nie doznał większego uszczerbku podczas wojny. Legenda głosi, że wysadzono wieżę kościoła, bo podobno miała być zrobiona z platyny... Kaplica została wybudowana wraz z kościołem w 1900 roku. Wierni grekokatolickiej parafii obecnie budują większy obiekt odpowiadający ich potrzebom.

Elbląg. Cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzciciela.

Ikonostas elbląskiej cerkwi.

Giżycko - Cerkiew św. Trójcy. W latach 1965-1995 msze św. dla grekokatolików odprawiane były w podgiżyckiej miejscowości Milki. 23 listopada 1990 r. powołano komitet budowy nowej cerkwi. Pomimo starań w

Giżycko. Cerkiew św. Trójcy.

tym zakresie, parafie rzymskokatolickie w Giżycku nie wyraziły zgody na odprawianie nabożeństw grekokatolickich w jakimkolwiek z kościołów. Taką zgodę wyraziła natomiast w dniu 7 kwietnia 1991 r. miejscowa Rada

Wnętrze cerkwi w Giżycku.

Parafialna Kościół Ewangelicko-Augsburskiego i 8 maja została podpisana umowa z parafią Ewangelicko-Augsburską o udostępnienie świątyni grekokatolikom. 18 maja 1991 r. ks. bp. Jan Martyniak poświęcił krzyż i plac pod budowę cerkwi w Giżycku przy ul. Białostockiej.

Górowo Iławeckie – Cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego. – świątynia wzmiankowana w dokumentach już w 1367 r., tj. w czasie, kiedy osada uzyskiwała prawa miejskie. Wybudowana została między latami 1335 i 1367. W czasach reformacji została przejęta przez protestantów. Po pożarze odbudowana w 1655. Na początku XIX w. budynek kościoła popadł w ruinę i ponownie odbudowany został w 1866 r. W 1911 r. kościół odnowiono. Po II wojnie światowej był przez dłuższy czas nie użytkowany. W latach osiemdziesiątych XX w. przejęty, zakupiony od miasta przez grekokatolików. Jest to budowla gotycka, zbudowana z cegły i kamienia polnego. W fasadzie posiada wielkie okno między białymi blendami. Pozostałe okna są wąskie i ostrołukowe. Dawniej w świątyni znajdował się ołtarz główny, pochodzący z drugiej połowy XVII w., wykonany w warsztacie Jana Pfeffera, z rzeźbami i

Górowo Iławeckie. Cerkiew Podwyższenia św. Krzyża.

obrazami, przedstawiającymi Ostatnią Wieczerzę, Pasję, Złożenie do Grobu, czterech ewangelistów, św. Jana i Mojżesza oraz Chrystusa triumfującego. Ambona pochodziła z 1664 r., malowana i rzeźbiona, również wykonana w warsztacie Jana Pfeffera. Rzeźbiony prospekt organowy pochodził z 1701 r. i był wykonany przez Jana Chrystiana Dobra oraz jego uczniów.

Obecnie wewnątrz świątyni znajduje się ikonostas zaprojektowany i

zrealizowany prof. przez Jerzego Nowosielskiego oraz największe na Warmii i Mazurach malowidło sufitowe. Odrestaurowane w ostatnich latach.

Iława - Cerkiew św. Jana Apostoła. Powstanie budynku należy wiązać z rokiem 1899, kiedy to powstał cały zespół gazowni. Nieco później, bo w roku 1910 podjęto działania w celu jej rozbudowy, w ramach której powiększono budynek, by jednocześnie zwiększyć powierzchnię użytkową. W 1987 r. został nieco przebudowany i zmienił swoją funkcję na garaż i warsztat. Dodatkowo założono strop oraz wykonano szerokie bramy wjazdowe do

wnętrza budynku, który pełnił rolę zajezdni autobusowej do 1992 r. Według postulatów konserwatorskich budynek powinien być zaadaptowany na funkcje sakralne, co też się stało i dzisiaj jest to sprawnie funkcjonująca cerkiew greckokatolicka. Pierwsza msza św. w wyremontowanej świątyni odprawiona została 8 grudnia 1996 roku.

Ikonoostas cerkwi w Ilawie.

Kętrzyn – Cerkiew św. Bazylego Wielkiego. Parafia istnieje od 31 grudnia 1989 r. Do jej powstania przyczynili się Ojcowie Bazylianie. W pierwszych latach istnienia parafii nabożeństwa odprawiane były gościnnie w miejscowej świątyni Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego.

Kętrzyn. Cerkiew św. Bazylego Wielkiego.

19 października 1997 r. nowo zbudowana cerkiew została konsekrowana przez Metropolitę Przemysko-Warszawskiego ks. abp. Jana Martyniaka. Autorem projektu był inż. arch. Jacek Mermon z Przemyśla.

Kruklanki – Cerkiew św. Jozafata Kuncewicza. Greckokatolicka parafia w Kruklankach istnieje od 1962 r. Do grudnia 1999 r. nabożeństwa odprawiane były w kościele rzymskokatolickim. W roku 1996 poświęcono kamień pod budowę własnej świątyni, w roku 1998 rozpoczęły się prace budowlane, a 25 grudnia 1999 r. odprawiono w niej pierwszą liturgię. 14 września 2002 r. nowa świątynia została poświęcona. Autorem projektu jest inż. arch. Bohdan Boberski z Warszawy.

Kruklanki. Cerkiew św. Jozafata Kuncewicza.

Ikonoostas cerkwi w Kruklankach.

Lelkowo – Cerkiew św. Jerzego. Oddzielna parafia w Lelkowie powstała.

dopiero w 1993 roku. Pierwszym proboszczem został ks. Julian Gbur. Cerkiew zbudowano w 1997 roku, natomiast do tego czasu wierni dojeżdżali

do pobliskiego Pieniężna bądź Górowa Iławeckiego. Świątynia powstała na bazie dawnego budynku sklepowego. Plany rozbudowy wykonał arch. Bohdan Boberski.

Lidzbark Warmiński – Cerkiew Świętych Cyryla i Metodego. Parafia powstała w 1992 r. Cerkiew mieści się w adaptowanym budynku gospodarczym, który został przekazany przez władze miasta w 1993 r. W 1994 r. został podpisany w Urzędzie Miasta akt notarialnego przekazania budynku na cerkiew. W 1997 r. w cerkwi zainstalowano nowy ikonostas.

Lidzbark Warmiński. Cerkiew Świętych Cyryla i Metodego.

Morąg – Cerkiew św. Jerzego. Pierwsza msza greckokatolicka w Morągu została odprawiona 27 kwietnia 1992 r. w pomieszczeniach Związku Ukraińców w Polsce. Stało się to dlatego, ponieważ dziekan miejscowej

parafii rzymskokatolickiej nie zgodził się na udostępnienie kościoła dla potrzeb Kościoła Greckokatolickiego. Od lutego 1993 r. nabożeństwa odprawiane były w kaplicy przy ul. Dąbrowskiego 30, a która to kaplicę zakupiono i wyremontowano za środki zebrane wśród sponsorów i wiernych parafii. Równocześnie wystąpiono do władz miasta o przekazanie działki budowlanej pod budowę przyszłej cerkwi. Prace budowlane rozpoczęto w 1995 r., konsekracja odbyła się w 2000 r.

Olsztyn – Cerkiew Opieki Przenajświętszej Bogurodzicy. Parafia w Olsztynie powstała w 1979 r. Założycielem jej był o. Josafat Romanyk, prowincjał zakonu Ojców Bazylianów przy wsparciu wikariusza generalnego ks. mitrata Stefana Dziubyny.

W kwietniu 1994 r. rozpoczęła się akcja zbierania pieniędzy wśród wiernych na wykup gruntu i budowę świątyni. W 1995 r. proboszcz ks. Jarosław Moskałyk przygotował plac do poświęcenia i projekt budowlany cerkwi. Jesienią tegoż roku ks. abp Metropolita Jan Martyniak dokonał poświęcenia placu i krzyża dla przyszłej świątyni.

Olsztyn. Cerkiew Opieki Przenajświętszej Bogurodzicy.

Budowę cerkwi rozpoczęto na wiosnę 1997 r., a w trzy lata później została ona poświęcona.

Ikonoostas cerkwi w Olsztynie.

Orneta – Cerkiew bł. Emiliana Kowcza. Od 1996 mieści się w adaptowanym budynku magazynowym z początku XX wieku, zlokalizowanym przy ulicy Młynarskiej. Świątynia posiada jedną kopułę. Wewnątrz mieści się współczesny ikonostas.

Obecne wezwanie cerkiew otrzymała 13 czerwca 2010, w czasie wizyty Metropolity Przemysko-Warszawskiego Jana Martyniaka.

Orneta. Cerkiew bł. Emiliana Kowcza.

Ostre Bardo – Cerkiew Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Miejscowość powstała w XV lub XVI wieku jako majątek szlachecki oraz wieś szlachecka. Kościół wybudowano w XVI wieku. W okresie reformacji kościół był w posiadaniu ewangelików (do 1945 r.). Szkoła powstała przy kościele, w 1737 r. poddano ją nadzorowi państwowemu. W 1838 r. kościół wyremontowano. W 1889 r. majątek ziemski obejmował 420 ha. W 1935 r. w tutejszej szkole, zatrudniającej dwóch nauczycieli, uczyło się 90 uczniów. W 1939 r. we wsi mieszkało 336 osób.

W 1945 r. kościół przejęli w użytkowanie katolicy. Był to kościół filialny. W 1947 roku wieś zasiedlono Ukraińcami w ramach przymusowej akcji „Wisła”. W okolicach Sępopola osiedlono w tym czasie około dwustu ukraińskich

rodzin. W 1957 roku w tutejszym kościele zaczęto odprawiać msze w obrządku greckokatolickim. 17 października 1958 roku greckokatolicką placówkę duszpasterską w Oстрым Bardzie oficjalnie ustanowił ks. Prymas Stefan Wyszyński. Pierwszym duszpasterzem został o. Bazyli Oszczytko (w 1957 roku powrócił z zesłania na Syberię).

W 1983 r. we wsi było 15 domów z 124 mieszkańcami (*archiwum*). We wsi były w tym czasie 34 indywidualne gospodarstwa rolne, obejmujące łącznie areal 409 ha. W gospodarstwach tych hodowano łącznie 303 sztuki bydła (w tym 140

krów mlecznych), 158 sztuk trzody chlewnej, 29 koni i 34 owce. W tym czasie we wsi była świetlica, sala kinowa na 70 miejsc oraz punkt biblioteczny, a ulice miały elektryczne oświetlenie.

12 listopada 1991 roku parafia rzymskokatolicka św. Michała Archaniola w Sępopolu przekazała na własność budynek świątyni wraz z placem parafii greckokatolickiej. W latach 2005-2006 postawiono w cerkwi nowy ikonostas z ikonami autorstwa Grzegorza Pielecha.

Ikonoostas cerkwi w Ostroym Bardzie.

Pasłęk - Cerkiew Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Pasłęcka cerkiew greckokatolicka to dawny neogotycki kościół Świętego Józefa z 1855 roku, rozbudowany w latach 1909-1910. Budowniczym kościoła był Gustaw

Pasłęk. Cerkiew Narodzenia Najświętszej Marii Panny.

George. Po 1945 użytkowany był jako kaplica cmentarna. Od 1959 odprawiano w kościele nabożeństwa grekokatolickie. Od 1992 jest własnością unitów. Od 1995 w cerkwi znajduje się ikonostas. Świątynia mieści się przy ulicy księdza Bazylego Hrynyka.

Msze grekokatolickie w kościele św. Józefa zaczęto odprawiać w 1959 roku, ale historia dzisiejszej cerkwi zaczęła się 100 lat wcześniej. W protestanckim podówczas Pasłęku przybywało katolików. W 1855 zbudowali sobie kościół pw. św. Józefa, który rozbudowano w latach 1909 - 1910. Na teren dawnego powiatu pasłęckiego w ramach akcji "Wisła" zesłano w 1947 roku ponad 6 tysięcy Ukraińców. W absolutnej większości grekokatolików. 7 kwietnia 1959 roku w kościele św. Józefa odprawiono naszą pierwszą mszę. Odprawił ją ks. Jan Jaremin, późniejszy długoletni proboszcz. Jest pochowany obok cerkwi.

Pieniężno – Cerkiew św. Archaniola Michała. Cerkiew św. Michała w Pieniężnie to dawna kaplica szpitalna św. Jakuba i św. Rocha zbudowana w latach 1621-1623. W roku 1723 została dodana elewacja i dobudowana skarpa. Od 1959 roku świątynię użytkują grekokatolicy.

Pieniężno. Cerkiew św. Archaniola Michała.

Pierwsze grekokatolickie nabożeństwo w zniszczonym kościele pw. św. Jakuba i św. Rocha odprawił ksiądz Petro Hardybała 4 stycznia 1959 roku. Jednak pierwsze nabożeństwa w większe święta odprawiano w seminarium

duchownym księży Werbistów już od początku lat 50-tych. W tamtym czasie werbiści jak tylko mogli pomagali grekokatolikom.

Po latach jeden z Werbistów został proboszczem parafii grekokatolickiej w Pieniężnie. Od września 1984 roku był to ks. Julian Gbur (1942-2011), późniejszy biskup grekokatolicki w Stryju na Ukrainie.

W latach 1987-1990 roku cerkiew odremontowano i powiększono. W dobudowanej części cerkwi stanął ikonostas. Wykonał go Mirosław Smerek (1935-1995), olsztyński malarz urodzony we wsi Monastyr pod Jarosławiem.

Ikonostas cerkwi w Pieniężnie.

Reszel – Cerkiew Przemienienia Pańskiego. Pierwsza Mszę Świętą w obrządku wschodnim odprawił ks. Teodor Majkowycz 4 grudnia 1963 roku. Od 20 stycznia 1992 r. parafia posiada własną cerkiew, którą stanowi przystosowana do potrzeb obrządku wschodniego świątynia poaugustiańska, przebudowana w roku 1798 w stylu późnego baroku.

Reszel. Cerkiew Przemienienia Pańskiego.

Wnętrze reszelskiej cerkwi.

Węgorzewo – Cerkiew św. Krzyża. Pierwszą greckokatolicką mszę odprawiono w Węgorzewie 12 lutego 1965 roku w kościele św. Apostołów Piotra i Pawła. Do 1976 roku msze odprawiano tylko okazyjnie. Od tego roku msze odprawiano już w każdą niedzielę.

W tym czasie miejscowy kościół ewangelicki stanowiący część zabudowań byłego zakładu opiekuńczego "Bethesda", zbudowany w 1930 r., nie był użytkowany. Dlatego grekokatolicy zwrócili się do ewangelików z prośbą o wydzierżawienie świątyni. Ci zgodzili się. 4 grudnia 1983 roku odprawiono pierwszą mszę greckokatolicką w tej świątyni. W 1998 świątynia została odkupiona od ewangelików i dostosowana do potrzeb liturgii greckokatolickiej.

Węgorzewo. Cerkiew św. Krzyża.

Wydminy – Cerkiew świętych Włodzimierza i Olgi. Parafia istnieje od 1976 r. W lipcu 2001 r. poświęcono kamień węgielny pod budowę własnej świątyni przy ul. Dworcowej 2 A. od jesieni 2002 r. trwały intensywne prace budowlane, postawiono mury i nakryto je dachem. W 2006 r. cerkiew została w pełni wyposażona, za wyjątkiem ikonostasu. Autorami projektu świątyni są Jarosław Gumieniak i Jerzy Wiensko z Białegostoku.

Wydminy. Cerkiew świętych Włodzimierza i Olgi.

Ostróda. Cerkiew Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny jest świątynią wybudowaną od podstaw w latach 2001-2006 przy ulicy Drwęckiej. 4 grudnia 2005 odprawiono pierwszą mszę świętą w kaplicy znajdującej się w piwnicy przyszłej świątyni. Od tego momentu wszystkie nabożeństwa były

odprawiane na terenie budowanej świątyni. W 2006 ukończono cerkiew w stanie surowym. Wewnątrz cerkwi mieści się współczesny ikonostas. W sobotę 5 października 2013 r. w Ostródzie odbyła się uroczystość konsekracji nowej świątyni greckokatolickiej pod wezwaniem Ofiarowania Najświętszej Marii Panny.

Greckokatolicka parafia w Ostródzie rozpoczęła swoją działalność na podstawie dekretu arcybiskupa Jana Martyniaka z dnia 1 czerwca 1993 r. Na proboszcza powołany został dzisiaj świętej pamięci ks. Eugeniusz Kuźmiak. Liturgie sprawowane były na początku w kościele ojców Salezjanów.

Ikonostas ostródzkiej cerkwi.

Godkowo - Zbudowana w 1729 r., opuszczona po przesiedleniu wiernych i zamieniona na magazyn w 1947 r. cerkiew Opieki Przenajświętszej Bogurodzicy z Kupnej (niedaleko Przemyśla) 10 października 2015 r. została na nowo konsekrowana w Godkowie (powiat elbląski).

Cerkiew, a tak w rzeczywistości jej zrujnowane resztki, do Godkowa w 2011 r. przywieźli wierni z inicjatywy ks. mitrata Andrzeja Sroki, któremu z kolei ten pomysł podsunęła prof. Roma Cielątkowska z Politechniki Gdańskiej. Świątynia, dzięki ofiarności i pracy wspólnoty lokalnej, została w pełni zrekonstruowana. Pierwszą liturgię odprawił w niej 14 października 2013 r. ordynariusz Wrocławsko-Gdański Włodzimierz Juszcak.

Konsekracji cerkwi 10 października 2015 r. w asyście grecko-katolickich i łacińskich księży dokonał biskup Greckokatolickiej Diecezji Przemysko-Warszawskiej Eugeniusz Popowicz. W ołtarzu świątyni zapieczętowane zostały relikwie błogosławionego ks. Piotra Werhuna (beatyfikowanego we Lwowie 27 czerwca 2001 r. przez Papieża Jana Pawła II).

Drewniana cerkiew z Kupnej przeniesiona do Godkowa.

Ilustracje uzupełniające:

1. Kaplica w ogrodzie przy cerkwi w Chrzanowie.

2. Liski. Cerkiew św. Jana Chrzciciela, w której przed wysiedleniem sprawował posługę ks. mitrat Mirosław Ripecki.

3. Ikonostas cerkwi w Bajorach Małych.

4. Tabernakulum cerkwi w Bajorach Małych.

5. Tablica informacyjna na fasadzie cerkwi w Braniewie.

6. Pamiątkowa tablica umieszczona w sieniach cerkwi w Cyganku w rocznicę 50-lecia przesiedlenia.

7. Ikonostas cerkwi w Dobrym Mieście.

8. Ikonostas w cerkwi w Dzierzgoniu.

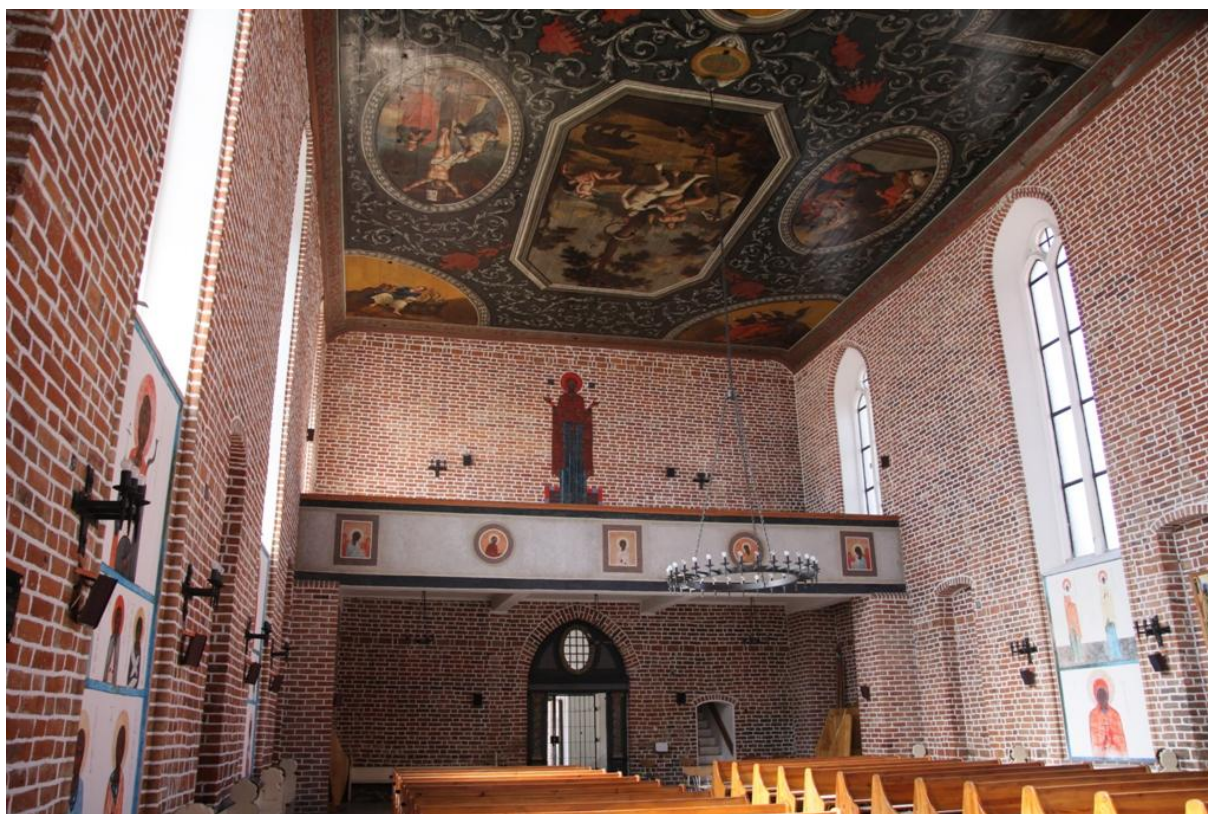

9. Rzeźba. Ukrzyżowanie. Fragment dawnego wyposażenia dzierzgoniowskiej cerkwi.

10. Górowo Iławeckie. Świątynia greckokatolicka pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego od wewnątrz.

10. Wnętrze cerkwi w Górowie Ławeckim. Widok od strony wrót wejściowych..

11. Fragment barokowego malowidła sufitowego w cerkwi w Górowie Ławeckim.

12. Wizyta zwierzchnika Kościoła Greckokatolickiego arcybiskupa większego kijowsko-halickiego Swiatosława Szewczuka w Górowie Iławeckim. 29 czerwca 2013 r..

13. Mozaika nad drzwiami frontowymi cerkwi w Lelkowie

14. Ikonostas cerkwi w Ostrym Bardzie.

15. Zachowana barokowa stacja Drogi Krzyżowej w dzisiejszej cerkwi w Ostrym Bardzie.

16. Pieniężno. Odrestaurowana polichromia sufitowa miejscowej cerkwi.

17. Tablica informacyjna na fasadzie cerkwi w Pieniężnie.

18. Węgorzewo. Doroczny przegląd grup kolędniczych. 2015 r.

19. Parafianie Ostródy z Metropolitą Przemysko-Warszawskim Eugeniuszem Popowiczem po uroczystości poświęcenia ikonostasu. 25 czerwca 2018 r.

20. Jeden z witraży ostródzkiej cerkwi.

21. Poświęcenie ołtarza cerkwi w Godkowie. 10 października 2015 r.

22. Wnętrze cerkwi w Godkowie (świątynia nie posiada ikonostasu).

W materiale wykorzystane zostały zapiski z kronik parafialnych, „Schematyzmu 2007” [Przemyśl] oraz stron internetowych Archidiecezji Warmińskiej, a także materiały własne autora.